

Лінгвістичні технології інформаційної діяльності

Культура як джерело інформації про українську ментальність в романі В.Домонтовича «Без ґрунту»

Ірина Каменська

Кафедра зарубіжної літератури, Сумський державний педагогічний університет
ім.А.С.Макаренка, Україна, м.Суми, вул. Роменська,87.
E-mail: ikamenska@gmail.com

The article is dedicated to the cultural aspect of the novel "Without Soil" by V. Domontovych. The mentality influence on architecture, literature and the way of people's life is analyzed here. There are two negative factors which break the development of civilization of Ukraine. They are the impossibility to complete plans and extra conservatism.

Key words: culture, literature, psychology, mentality, history.

Література ХХ століття, взявши за основу досвід попередніх епох, поза всяким сумнівом була експериментаторською та провокативною. Разом з тим особливою прикметою стає й інтелектуальність. Всі ці риси поєднані в творчості В.Домонтовича. На цьому акцентували увагу дослідники його художньої спадщини Юрій Шерех, Соломія Павличко, Віра Агеєва та інші.

В.Домонтович є автором трьох романів, які не мають чіткої жанрової характеристики. Літературознавці називають їх і інтелектуальними, і любовними, і філософськими. Але в них можна виділити і культурологічний аспект. Особливо яскраво він простежується в романі «Без ґрунту». Юрій Шерех звернув увагу на те, що героїв своїх творів, їх поведінку та мотивацію вчинків митець розглядає в контексті доби: «Кожна епоха приносить свої моди не лише в пошитті одяжі й черевиків, а і в способах мислення й поведінки»[2,109]. В романі «Без ґрунту» автор подає як синхронний, так і діахронний зріз історії української культури. Рідне місто спонукає героя твору осмислити закономірності розвитку українських земель в різних аспектах. І доходить висновку, що історичний та мистецький розвиток безпосередньо пов'язаний з особливостями національного характеру. Варязька церква архітектора Линника, збудована у візантійському стилі, постає як уособлення суворого і руйнівного духу Київської Русі: «Перед тим, як рушити через пороги, на цих берегових кручах з своїм полоном спинявся похмурий, закутий в залізо рудоволосий конунг, князь – грабіжник – работорговець - крамар – гість»[1,221]. І не тільки історичні згадки про русичів вказують на це, а й образ архітектора храму в уяві головного героя асоціюється з давніми традиціями: «Такий він був: суворий, твердий, погибельний»[1,222].

Споглядаючи архітектуру рідного міста, герой роману бачить недобудовану кам'яницю, яка так і не стала міським музеєм, незавершений кафедральний собор, який мав перевершити храм апостола Петра в Римі, і доходить висновку: «Починати й не кінчати. Проектувати й не завершувати.

Витрачати безліч зусиль, напружувати без міри м'язи, зводити напругу м'язів до катастрофи зриву й не досягати»[1,213]. Герой твору починає розуміти, що й історичний, і культурний розвиток України перебуває у прямій залежності від психології. Особливо влучно, на думку самого автора, це відчув і втілив своїй творчості Гоголь. У ремарці подаються цитати з «Мертвих душ» про недороблений млин в мастку Ноздрьова, про дім Манілова, в якому були необбиті крісла, недомебльовані кімнати, розкішні канделябри поруч із мідним, ніколи не чищеним свічником. Головний герой усвідомлює, що ніякі соціальні й історичні катаклізми не спроможні викоринити цю рису українського менталітету: « - За революції розстрілювали класи. Чи не треба було розстрілювати психологію?»[1,214]. Отже, аналізуючи окремі аспекти української ментальності, автор відходить від традиційного оспівування гостинності, поетичності, працелюбності тощо. Він розглядає національний характер як чинник цивілізаційного розвитку і доходить зовсім невтішних висновків, вказуючи на непослідовність, невміння реалізовувати проекти будь-якого масштабу і неспроможність українців об'єднатися заради поступу і прогресу в культурі. Зокрема у творі часто згадується протистояння народництва і модернізму та негативні наслідки цього явища для української культури. Але надмірний консерватизм притаманний українцям не лише в мистецькій сфері. В.Домонтович у романі репрезентує ще й «неонародницьку» теорію, яка розглядає українське село як осередок закостенілої традиції, носії якої ладні вмрети, аніж прийняти цивілізаційний прогрес. Ці роздуми автор вкладає в уста ще одного героя роману – Арсена Петровича, який зачитує цитату з «Fata morgana» М.Коцюбинського. Саме Хома Гудзь уособлює цю ідею, коли бачить будівництво гуральні. Його єдине бажання – розвалити і зрівняти з землею. Арсен Петрович вказує на те, що дух руйнування був притаманний українському народу і в XVII, в XX століттях: «...кам'яниці, економії, міста, мости, залізниці з землею зрівняти, щоб була земля тільки і на землі хата і щоб нічого не було, окрім землі, яку орати можна і на ораній землі сіяти»[1,354]. Арсен Петрович вважає, що народ перебуває поза історією, тому і не спроможний адекватно реагувати на виклики нового часу: «Наш дядько оре якщо не поле, то в кожному разі свій город ще й досі тім самим ралом, що про нього на Долобському з'їзді згадував Володимир Мономах. Вімбар він замикає колодкою, що і в 12 столітті, і ту саму косу точить брусом, що ним його діди точили вісімсот років тому. Що дивного, що дядько в себе на селі розцінює події інакше як ми?...»[1,357].

Отже, В.Домонтович в романі «Без ґрунту» художньо осмислив проблеми, які впродовж багатьох століть гальмували цивілізаційний розвиток України і, на жаль, не втрачають своєї актуальності.

Література

1. Домонтович В. Без ґрунту / В.Домонтович // Доктор Серафікус. Без ґрунту. – К.: Критика, 1999, 380 с.; 2. Шерех Ю. Шість у троні. В.Домонтович в історії української прози / Ю.Шерех // Пороги й запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології: у 2т. – Харків: Фолио, 1998. – Т.3, 431 с.